

DE PARTICIPATIE VAN VROUWEN IN HET GRIEKSE LITERAIRE LEVEN VAN DE 19E EEUW

Ondanks de belangstelling van de laatste jaren voor de literaire productie van de vorige eeuw blijven de vrouwelijke schrijvers - ik vermijd de term 'vrouwelijk proza' omdat we m.i. niet kunnen spreken van een aparte prozavorm alleen op basis van het geslacht van de schrijver - vrijwel onbekend. De vreugde die de onderzoeker voelt bij het ontdekken van een van hun werken in de kaartenbakken van een bibliotheek, slaat meestal om in teleurstelling door de koele verklaring van de bibliothecaris dat het boek is verdwenen of tientallen jaren geleden is uitgeleend en nog niet is teruggebracht! De vriendelijke welwillendheid van sommige ambtenaren om te helpen bij het 'opsporen' van deze verdwenen delen levert gewoonlijk geen resultaat op, evenmin overigens als de ijverige pogingen van enkele antiquairs om ze in privé-collecties te ontdekken.

Ik zal proberen een kort overzicht te geven van de weinige vooruitstrevende stemmen van de Nieuwgriekse feministische beweging, waarbij ik de grote voorlooperster van het Griekse feminisme, de journaliste en schrijfster Kalliroi Parrèn-Siganou (1861-1940), buiten beschouwing laat; een andere keer hoop ik in de gelegenheid te zijn uitvoerig op haar in te gaan. Deze vrouwen worden nog steeds genegeerd en doodgezwegen, ze zijn volkomen onbekend bij het grote publiek en, op één of twee uitzonderingen na, bij de auteurs van literatuurgeschiedenissen. Ook met de oude vrouwentijdschriften, die het enige middel van uitdrukking en contact van deze vrouwen met hun seksegenoten vormden, wordt niets meer gedaan. Vrouwelijke schrijvers/journalisten en vrouwentijdschriften uit de vorige eeuw ontbreken nog steeds in bibliografieën e.d., en de studies over dit onderwerp zijn schaars. Even onbekend zijn bepaalde tijdschriften en kranten die, ondanks het feit dat de uitgevers ervan mannen waren, zeer vooruitstrevende ideeën vertoonden met betrekking tot de positie van de vrouw in de maatschappij en haar emancipatie.

Griekse voorlopersters

Sinds de tijd van Kassiani en Anna Komnena in Byzantium moesten er hele eeuwen verstrijken voordat er weer een vrouwelijke literaire stem werd gehoord. Vrouwen zullen zeker hebben deelgenomen aan de schepping van anonieme volksliederen - vooral slaapliedjes en klaagliederen -, maar gegevens over schrijfsters van wie de naam bekend is hebben we - als we enkele Fanariotische vrouwen die aan het eind van de 18e eeuw gedichten schreven en Moutzán-Martinengou (zie onder) buiten beschouwing laten - pas vanaf midden 19e eeuw.

In 1936 verscheen, voor zover ik weet, de eerste bloemlezing met de titel *Ελληνίδες ποιήτριες* [Griekse dichtersessen], van Dimitris Lambikis. In de studie

van Athinά Tarsouli¹ worden eveneens een aantal Griekse dichters en intellectuele vrouwen uit de vorige eeuw genoemd, die echter in Italië leefden en in andere talen dan de Griekse schreven. We zullen ons hier niet uitvoerig bezighouden met deze vrouwen; ter indicatie noem ik alleen de drie bekendste: de dichteres, verhalen- en toneelschrijfster Angeliki Palli-Vartholomeou (1798-1875)², die met haar patriottische verzen bijdroeg tot de opkomst van het Italiaans filhellenisme; de Grieks-Albanese schrijfster Dora d'Istria, die prachtige bladzijden wijdde aan de Griekse vrouw en in het bijzonder aan de heldinnen van de Vrijheidstrijd; en de filologe en correspondentente van de *Daily News* in Italië, Margarita Alavana-Miniati (1821-1889)³. Het zou de moeite waard zijn hun werk uit de vergetelheid te halen, te vertalen en te bestuderen. Tot slot moet vermeld worden dat Efrosyni Samartzidou, uitgeefster van de *Κυψέλη*, en de Kretenzische Andonousa Kambouraki of Kambouroupoulou⁴ de eerste Griekse vrouwen waren die de poëzie beoefenden in de jaren na de Vrijheidsoorlog. De tweede komt in 1847 zelfs met een patriottisch drama in vijf bedrijven⁵.

De intellectuele activiteit van **Evanthía Kaïri** (1799-1866), zuster van de filosoof Theófilos Kaïris en 'leerlinge' van Adamandios Korais, was sterk patriottisch van aard. Kaïri is de eerste Griekse vrouw van het nieuwe Griekenland die "een voor haar tijd zeldzame vorming verwierf en deze vorming ook bewust aan de andere meisjes doorgaf"⁶. In Kydoniēs (het huidige Aivali aan de westkust van

¹ Tarsouli, A., *Ελληνίδες ποιήτριες 1857-1940*, Athene 1951.

² In 1876 gaf K. Valleki een boekdeel uit met de biografie van Palli en negen van haar verhalen. Varvára Theodoropoulou-Livadá schreef *Αγγελική Πάλλη-Βαρθολομαίη, η ζωή και το έργο της* (Athene 1939). Van Palli is ook het historische verhaal *Ο καπετάν Αλέξης και αι τελευταίαι ημέραι των Ψαρών*, alsook vertalingen van werken van Shakespeare en Hugo in het Grieks, en van Solomós, Zalokostas en Valaoritis in het Italiaans, Frans en Engels. Palli was ook regulier medewerkster in Italië van het tijdschrift *Πανδώρα* (1850-1872), waarin zij o.a. recensies publiceerde (zie A. Sachinis, *Συμβολή στην ιστορία της Πανδώρας και των παλαιών περιοδικών*, Athene 1964).

³ Spyros de Viazis, "Διαπρεπείς Ελληνίδες κατά τον 19ο αιώνα", in *Ελληνική Επιθεώρηση*, 1910, en Athinά Tarsouli, *Μαργαρίτα Αλαβάνη-Μηνιάτη*, Athene 1935.

⁴ Efrosyni Samartzidou, *Συλλογή Ποιήσεων*, Constantinopel 1857, en A. Kambouroupoulou, *Ποιήματα τραγικά εμ περιέχοντα διάφορους πολέμους εν Κρήτη*, Ermoupoli 1840.

⁵ Het drama *Γεώργιος Παπαδάκης*, gevolgd door nog twee: *Λάμπρω* (1861) en *Η έξοδος του Μεσολογγίου* (1875). In de *Ιστορία του Νέου Ελληνικού θεάτρου 1794-1944*, deel I (1990) noemt Yannis Sideris alleen de "(...) uiterst bloedeloze *Uittocht uit Mesolongi* (...)" (p. 34).

⁶ Koula Xiradaki, *Εvanthía Καίρη (1799-1866), Ιστορική Μονογραφία*, Athene 1956 en

Turkije) was zij bij iedereen bekend als 'het geleerde meisje' en veel schepen droegen haar naam om haar te eren. Op haar vijftiende begon ze, op aansporing van haar broer, een nauwe correspondentie met Koraïs, die zich toen in Parijs bevond. De invloed van de grote leermeester op de jonge Evanthía blijkt niet alleen duidelijk in haar geestelijke ontwikkeling, maar ook in de manier waarop zij de taal hanteert.

In 1825 zond zij een brief/oproep, uit naam van alle Griekse vrouwen, aan de vrouwen in Europa met de smekbede bij te dragen aan de Griekse Vrijheidsstrijd⁷. Veel intellectuele Europese vrouwen beantwoordden Evanthía's oproep en hielpen in het ontwikkelen van een grote filhelleense stroming van vrouwen in het Westen. Kenmerkend is de getuigenis van Koraïs dat niet alleen de 'Grandes Dames' van Parijs, maar ook de eenvoudige volkswomen geraakt waren en een bijdrage leverden aan de Strijd. Hij schrijft in 1826: "Toen mijn oude dienaar las over de ramp in Mesolongi gaf zij 50 frank (twee maandsalarissen) aan de commissie"⁸.

Met kennis van filosofie, letterkunde, Oudgrieks en de Franse en Italiaanse taal had zij het bestuur van de Meisjesschool van Kydonies op zich genomen, terwijl ze zich tegelijkertijd ook bleef bezighouden zowel met haar charitatieve als haar literaire werk. Ze vertaalde het boek van J.N. Bouilly *Συμβουλή προς την θυγατέρα μου [Raadgevingen aan mijn dochter]*, met daarin als voorwoord de brief van Koraïs, waarin hij haar aanspoorde: "(...) studeer, geliefde dochter, opdat je gelijk wordt aan de vrouw die Salomo zocht: een 'manhaftige vrouw'. Ik kan tevreden sterven, nu ik zie dat het onderricht ook is doorgedrongen tot de vrouwen van onze natie"⁹.

Om de herinnering aan de vele onbekende vrouwen in de strijd van 1821 levend te houden, wijdt ze haar drama *Νικήρατος* (Náfplion 1826), dat betrekking heeft op de uittocht uit Mesolongi en op de held Christos Kapsalis, "aan de Griekse vrouwen die zich voor Griekenland hebben opgeofferd"¹⁰. Het stuk, door Dimarás

1984.

⁷ "Van een Griekse" (E. Kaïri), *Επιστολή προς τας Φιλελληνίδας συνδεθείσα παρά τινός των σπουδαιωτέρων Ελληνίδων*, Hydra 1825, fotomechanische herdruk, Athene 1972 (Geschied- en Volkenkundig Genootschap).

⁸ Roger Millieux, "Ξένες στο πλευρό του Ελληνισμού", in de krant *Καθημερινή* van 13-2-1977.

⁹ A. Koraïs, *Απάνθισμα δεύτερον επιστολών*, Athene 1841.

¹⁰ Van een Griekse (E. Kaïri), *Νικήρατος, δράμα εις τρεις πράξεις*, Náfplion 1826, Bibliotheek van het Parlement (en fotomechanische herdruk, Athene 1972, Geschied- en Volkenkundig Genootschap).

bestempeld als "niet beter en niet slechter dan de tragedies uit die tijd"¹¹, werd voor het eerst, met groot succes, op Syros gespeeld en bracht diepe ontroering bij de toeschouwers teweeg. Een van deze eerste voorstellingen werd ook bijgewoond door Alexandros Soutsos, die na de voorstelling een bezoek aan de schrijfster bracht om kennis te maken en haar geluk te wensen¹². Zijn ontmoeting met haar, bij haar thuis, beschrijft hij als volgt: "Ik kon een gevoel van respect en ontroerde belangstelling niet onderdrukken. Toen ik haar huis binnenging, zag ik voor de eerste keer Evanthía, een bescheiden jonge vrouw, die de charmes van schoonheid verenigde met die van vorming. Ik feliciteerde haar met het succesvolle resultaat van *Nikíratos*. Vol enthousiasme over haar natuurlijke kwaliteiten, waagde ik het mijn verlangen uit te spreken haar zelf een fragment van het drama te horen voordragen"¹³.

De opvoering op Syros was in 1830 en in 1837 voerde de toneelgroep van Skotzópoulos het in Athene opnieuw op, onder de titel *'Αλωσις του Μεσολογγίου* [*Val van Mesolongi*]. Vele jaren later, in 1870, gaf Elpida I. Kyriakóu, die dezelfde initialen heeft als Kaíri, het in een 'herziene versie' opnieuw uit; ze wilde het waarschijnlijk als haar eigen werk presenteren, ondanks het feit dat ze het als onvolledig en onbeduidend bestempelde!¹⁴

De schrijfster hield zich altijd buiten de publiciteit - ze vermeed het zelfs om haar naam onder haar werken te zetten en beperkte zich tot het opschrift 'van een Griekse' - en bleef toegewijd aan haar charitatieve en pedagogische werk. (Samen met haar broer stichtte ze het bekende Weeshuis op Andros om de kinderen van de vrijheidsstrijders te onderrichten.)

Een belangrijke rol in de vrouwenbeweging van haar tijd speelde ook de pedagoge, filologe en sociologe **Sotiria Aliberti** (1847-1929). Zij was directrice van de Zápion-Meisjesschool in Constantinopel en ontplooidde een grote activiteit op diverse gebieden. Ze publiceerde in vele tijdschriften, kranten en jaarboeken en gaf vanaf 1899 tot 1902 het tijdschrift *Πλειάς* [*Pleiade*] uit, dat voornamelijk de opvoeding van de Griekse vrouw tot doel had. De *Pliás* was het orgaan van het genootschap 'Εργάνη Αθηνά', dat Aliberti in 1896 oprichtte en dat in 1911 werd omgedoopt tot 'Panhelleense Vrouwenvereniging', met als hoofddoel het organiseren van exposities van vrouwenhandwerk en de stichting van liefdadigheidstehuizen. In

¹¹ K. Th. Dimarás, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Athene 1972, p. 210.

¹² Koula Xiradaki, *o.c.*, p. 82.

¹³ Alexandre Soutzo, *Histoire de la révolution Grecque*, Paris 1829, p. 407.

¹⁴ N.I. Láskaris, *Ιστορία του Νεοελληνικού θεάτρου*, Athene 1938-1939, deel I, p. 47.

1916 werd ook het 'Herdenkingsalbum van de Panhelleense Vrouwenvereniging' uitgegeven, dat grote indruk maakte.

In de *Εφημερίδα των Κυριών* [Dameskrant] publiceerde Aliberti, onder het pseudoniem 'Athís' [de Attische], de "eerste biografieën van illustere Griekse vrouwen", artikelen die later in drie delen uitgegeven zouden worden onder de titel *'Ενδοξοί και επιφανείς Ελληνίδες* [Befaamde en illustere Griekse vrouwen]. In 1896 publiceerde zij de eerste biografie van koningin Amalia¹⁵ en in 1900 de historische monografie *Μαντώ Μαυρογένους*. Uit het Italiaans vertaalde ze werken van Isavella Theotoki-Albritzi en van Angeliki Palli-Vartholomeou¹⁶.

In 1881 publiceerde de dichter Elisavétios Martinengos de autobiografie van zijn moeder **Elisávet Moutzán-Martinengou** (1801-1832)¹⁷, waarmee hij het bestaan bekend maakte van een hartstochtelijke, intelligente vrouw uit Zákynthos, die haar innerlijke vrijheid trachtte te behouden binnen de boeien van haar aristocratische familie. Martinengou is de meest productieve schrijfster uit de tijd vóór de Opstand en de enige die de laatste jaren een zekere bekendheid heeft gekregen bij het bredere publiek, dankzij de aandacht die in de pers en op televisie aan haar leven en werk besteed is. Hoewel ze slechts 31 jaar oud werd, slaagde ze erin veertien boeken in het Grieks te schrijven en zestien in het Italiaans, waaronder komedies, tragedies, essays, poëzie en vertalingen, zonder dat zij iets daarvan gedrukt heeft gezien. Het grootste deel van haar werk zag ook later nooit het licht van de publicatie, aangezien het verloren ging tijdens de aardbeving en de daaropvolgende brand die Zákynthos in 1953 verwoestte. Haar *Autobiografie*, die door haar zoon werd uitgegeven, is eveneens 'gecensureerd', aangezien hij de gedeelten heeft weggelaten, waarvan hij dacht dat ze het publiek niet interesseerden omdat zij betrekking hadden "op enkele familieomstandigheden, op haar eerste kinderlijke indrukken, op sympathieën en antipathieën jegens enkele personen binnen de familie [...] die alleen belangwekkend zijn [...] voor de zoon en de naaste verwanten van de achtenswaardige familie Moutzán"¹⁸.

¹⁵ S. Aliberti, *1818-1875, Αμαλία, βασίλισσα της Ελλάδος*, Athene 1896; het tweede deel, als aanvulling op het eerste, met brieven en prenten, werd in 1916 in Athene gepubliceerd.

¹⁶ Van de vertaalde verhalen van A. Palli werd het historische verhaal "Ελληνική σκηνή, Αλέξιος ή αι τελευταίαι ημέραι των Ψαρών" gepubliceerd in het tijdschrift *Οικογένεια*, jaarg. II, 1898, delen 2, 3, 4, 5, 6, 14 en 15. Dit werk was vertaald in het Grieks en in 1860 gedrukt door Spyridonas Mondinos uit Zákynthos.

¹⁷ *Η μητρή μου, αυτοβιογραφία της κυρίας Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου*, Athene 1881.

¹⁸ *Η μητρη μου ...*, p. 117, 'Epiloog'. Een heruitgave van het werk, onder de titel

In 1965 ontdekte en publiceerde Fèdon K. Bouboulidis een tot dan toe onbekend werk van haar: haar komedie *Φιλάργγυρος [De Vrek]*, geschreven in 1823¹⁹. Martinengou lijkt zich gevoelsmatig te identificeren met haar heldin, Mèlousa, die de echtelijke haard verlaat om haar toevlucht te nemen in het klooster, iets wat zij zelf ook heeft geprobeerd blijkens haar *Autobiografie*. De onderdrukking van de vrouw door de echtgenoot-heerser en het vreugdeloze leven van de vrouwen die in huis opgesloten leven, is een van de belangrijkste thema's in de *Φιλάργγυρος*. T. Mavraki merkt het volgende op over deze komedie van Martinengou en de *Βασιλικός* van Mátesis, geschreven in 1829-30, dus zeven jaar later: "(...) hoewel ze een verschillende plot hebben, vertonen zij een indrukwekkende gelijkenis wat betreft het perspectief vanwaaruit zij de problemen in gezin, maatschappij en staat benaderen." En ook: "(...) de durf van Martinengou overstijgt die van Mátesis: Martinengou aarzelt niet de handeling van haar stuk onverbloemd in de wereld van haar eigen tijd te plaatsen, terwijl Mátesis haar 120 jaar terug plaatst, in 1712"²⁰. De sociale problematiek die in de *Φιλάργγυρος* schuilt, brengt Dimarás ertoe dat werk van Mátesis te bestempelen als "een daadwerkelijk maatschappelijk drama, het eerste in Griekenland"²¹. Kan iets dergelijks eigenlijk ook niet gezegd worden over de *Φιλάργγυρος* van Martinengou, die eerder geschreven is en die, hoewel hij uit technisch oogpunt onderdoet, toch een duidelijke maatschappelijke problematiek bevat?

Gevangen binnen de hoge muren van het herenhuis van haar familie, achter de gesloten luiken, bracht Martinengou haar korte leven door²². Haar vader, Frangiskos Moutzán, stamde uit een oude adellijke familie en was gouverneur van Zákynthos, met een sterke politieke activiteit, terwijl haar moeder een telg was uit de vermaarde Sigouros-familie. Opgegroeid in zo'n omgeving en begiftigd met

Αυτοβιογραφία, met inleiding en notities, werd verzorgd door K. Porfyrís, Athene 1956 en 1983.

¹⁹ F.K. Bouboulidis, *Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου*, Athene 1965, waarin ook haar *Αυτοβιογραφία* opnieuw werd uitgegeven, samen met ander tot dan toe ongepubliceerd materiaal.

²⁰ T. Mavraki, "Ο Φιλάργγυρος της Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου: ένα γυναικείο θεατρικό έργο στο σταυροδρόμι του Διαφωτισμού και του Ρομαντισμού", in *Μαντατοφόρος*, deel 39-40, 1995, p. 72.

²¹ K.Th. Dimarás, id., p. 290.

²² De vertaling van de *Autobiografie* van Martinengou in het Nederlands, op initiatief van het Instituut voor Nieuwgrieks en Byzantinologie van de Rijksuniversiteit Groningen, draagt de titel *Gekooide dromen* (Groningen, Styx 1992). [Een bespreking van deze publicatie verscheen in *Tetradio* 3, 1994, p. 234-237. N.v.d.r.]

intelligentie en gevoeligheid, begon Elisávet al vanaf heel jonge leeftijd te studeren en te schrijven, met als haar huisleraren de meest vooraanstaande intellectuele figuren van die tijd: eerst Theodosios Dimadis en, na zijn verwijdering door de vader van Elisávet (waarschijnlijk was hij bang dat de liberale ideeën van de leraar haar zouden beïnvloeden), Vasilios Romatzás.

K.Th. Dimarás bestempelt haar *Autobiografie* als "een literaire tekst van zeldzame kwaliteit, een van de meest zuivere sieraden van onze moderne letterkunde"²³, maar zijn belangrijkste reden om haar te vermelden is dat hij gelooft dat haar memoires de lezer zullen helpen beter thuis te raken in het klimaat waarin de moeders van de twee grote plaats-, leeftijd- en kunstgenoten van Elisávet leefden: Solomós en Kalvos. Het is onwaarschijnlijk dat Solomós en zijn kring iets wisten van het bestaan en de schrijversactiviteit van hun stadgenote. In tegenstelling tot Elisávet hadden zij wel de vrijheid om te leven zoals ze wilden, om te reizen, te scheppen en hun werken te laten drukken.

De weinige voorbeelden van Martinengou's schrijfkunst die bewaard zijn gebleven na de ramp op het eiland in 1953²⁴, bevinden zich in het archief van Marinos Sigouros: samen met haar *Autobiografie* leggen zij getuigenis af van de onmenselijke gewoonten van die tijd en de heersende vooroordelen die de vrouwen, vooral uit de hogere klasse, ertoe dwongen om letterlijk in gevangenschap te leven.

Ook wat haar taal betreft is Martinengou een voorloopster: haar werken, geschreven in een eenvoudige en duidelijke taal, die erg dicht bij de taal van het Ionisch toneel komt, zijn "een uniek staaltje van Ionisch proza in de jaren van de Vrijheidsstrijd", zoals Moullás ze bestempelt²⁵.

²³ K.Th. Dimarás, id. p. 217.

²⁴ Op 10 november 1947 maakte de geleerde Dinos Konomos uit Zákynthos in de *Επτανησιακά Φύλλα* bekend dat hij de manuscripten van Martinengou had ontdekt, en hij zwoer "bij God en de nagedachtenis van Martinengou" ze te publiceren. De archieven van Konomos werden in 1953 verwoest.

In het archief van Marinos Sigouros bleven gedichten bewaard, de komedie *Φιλάργγυρος*, brieven en de inleiding, in dialoogvorm, van de verhandeling *Περί Οικονομίας* (1826). De *Φιλάργγυρος*, geschreven in 1823, komt niet voor in de lijst van haar werken, maar ze noemt hem in de *Autobiografie*. Haar 20 brieven, waarin historische gebeurtenissen worden vermeld, geven informatie over familievoorvallen, over de geestelijke interesses en de algemene psychische gesteldheid van de schrijfster. Deze brieven vormen "... met hun duidelijkheid [...] de parallel van de *Autobiografie*, die zij soms aanvullen" (Fèdon K. Bouboulidis, *Νέαι έρευναι περί τους Ζακυνθίους Ποιητάς και Πεζογράφους*, Athene 1959, pp. 53-75).

²⁵ P. Moullás, "Η λογοτεχνία από τον Αγώνα ως τη γενιά του 1880", in *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, deel XIII, p. 494.

De jaren na de Vrijheidsoorlog

Na 1830, in de pas gestichte Griekse staat, was de positie van de vrouw niet veel anders dan in de periode van de Turkse overheersing. "In formeel opzicht was ze vastgeketend door de instellingen van het Romeins-Byzantijns recht, dat in feite werd overgeplant in het recht van de nieuwe staat"²⁶. Zelfs de heldinnen van de Opstand werden vergeten en volledig aan de kant gezet²⁷.

Maar hoe dan ook lijken na de onafhankelijkheid de vrouwen uit de bevoorrechte lagen trouwe lezeressen van buitenlandse romans te zijn geweest, waarvan de vertalingen de Griekse markt overspoelden, en later van Griekse volksromans²⁸. Het is natuurlijk bekend dat de roman werd beschouwd als bron van verderf, die vreemde zeden introduceerde in de Griekse samenleving en voornamelijk de jonge lezeressen dreigde te schaden²⁹. Maar ondanks deze waarschuwingen, oefende de fantasiewereld van de roman aantrekkingskracht op de vrouwen uit; zij stelde hen in staat te dromen over andere plaatsen en personen dan die uit hun eigen dagelijkse werkelijkheid. Deze handelwijze van de vrouwen wekte de

²⁶ Roula Kaklamanaki, *Η θέση της Ελληνίδας*, Athene 1984, p. 39.

²⁷ Kenmerkend is het geval van Mandó Mavroyenous, aan wie in plaats van een vergoeding voor de diensten die zij het vaderland had geboden, een klein weduwenpensioen werd gegeven, iets wat haar noodzaakte in 1840 aan koning Otto te schrijven: "(...) maar ondergetekende, Majesteit, is nooit weduwe geweest, en ook nooit gehuwd geweest om weduwe te kunnen worden (...)". Uit een document dat bij toeval werd gevonden door Y. Vlachoyannis en dat in 1901 voor het eerst werd gepubliceerd in de "Archieven van de nieuwere Griekse geschiedenis", zoals wordt vermeld in het boek van K. Xiradaki, *Γυναικες του '21*, Athene-Jánina 1995, p. 307.

²⁸ Kyriakos D. Kassis, *Το ελληνικό λαϊκό μυθιστόρημα 1840-1940*, Athene 1983, pp. 23-27.

²⁹ In de verhandeling van Grigórios Papadópolous *Περί γυναικός και Ελληνίδος* (Athene 1850) lezen we: "... als we de blik richten op de lectuur van de Griekse vrouw, dan merken we tot onze spijt dat die van de romans het meest gebruikelijk is, romans die, zonder enig onderscheid en met wansmaak vertaald, ons overspoelen. [...] Maar de keuze van lectuur voor het jonge meisje, zowel binnen als buiten de school, is even belangrijk als het onderricht van de school, aangezien zeer vaak "een boek de vrouw bedorven heeft, die, in het bezit van een wat levendiger fantasie, maar ook van een grotere ledigheid en onervarenheid, des te gemakkelijker haar hart zinloos kan verkwisten door het lezen van romans...".

In de *Γεροστάθης* (1858) van L. Melas wordt vermeld: "Alzo moeten u en uw zusters, zei de oude man, niet alleen de oren, maar ook de ogen sluiten, telkens wanneer er romans voor u aangezicht verschijnen."

De houding van A.P. Rangavis en D. Vikélas ten opzichte van de roman was eveneens negatief, zoals A. Sachinis vermeldt (*Παλαιότεροι Πεζογράφοι*, Athene 1982, pp. 16-21 en 60-65 en *Το νεοελληνικό μυθιστόρημα*, Athene 1969, pp. 18-19).

vrees dat zij die "met onverzadigbaar verlangen de hele dag en dikwijls ook de hele nacht [...] een roman [lezen] of een teder of vreemd verhaal [...] dikwijls hun gewichtiger plichten verwaarlozen"³⁰.

De beoefening van de poëzie, vooral de romantische, werd van oudsher beschouwd als veiliger en geschikter voor de vrouw, aangezien zij geen 'kennis van de wereld' veronderstelt, maar slechts een oorspronkelijk talent en fantasie, en aangezien de verzen, zo geloofde men, gemakkelijker werden geschreven op 'gestolen momenten' tijdens de huishoudelijke bezigheden³¹. Zo hielden de Griekse vrouwen zich in de eerste decennia na de Vrijheidsoorlog wat meer bezig met de poëzie, zoals blijkt uit de gedichten die diverse vrouwentijdschriften publiceerden en uit de studie van Athiná Tarsouli, *Ελληνίδες Ποιήτριες 1857-1940* (1951). Hoe het ook zij, de weinige vrouwen uit die tijd die niet ongeletterd waren, beschikten niet over hun eigen plaats of tijd die zij naar believen konden besteden. Zelfs als ze erin slaagden zich met schrijven bezig te houden, gaven zij er de voorkeur aan om hun geschriften alleen voor zichzelf te houden³².

Het is dus niet vreemd dat er na de Vrijheidsoorlog enkele decennia moesten verstrijken voordat de eerste vrouwelijke schrijvers naar buiten traden. Het feit dat zij onderwijzeressen waren, kan niet toevallig heten als men bedenkt dat dit beroep de vrouwen een zekere economische onafhankelijkheid bood en, belangrijker nog, de mogelijkheid hun maatschappelijke positie te verbeteren, een zeker maatschappelijk prestige te verwerven en het 'verboden' publieke domein te betreden.

Onderwijzeres was ook **Arsinoï Papadopoulou** (1853-1933)³³, dochter van Grigórios Papadóoulos, schrijver van de verhandeling *Περὶ γυναικός και Ἑλληνίδος* [*Over vrouw en Griekse*] (Athene 1850). Haar verhalenbundel *Ἀθηναϊκά Ἀνθύλλια* [*Atheense Bloempjes*] (Athene 1895) weerspiegelt de ideeën van de schrijfster over de opvoeding van kinderen, alsook over de positie van de vrouw in de Griekse samenleving. Vooral in het tweede verhaal, met de titel *Ἐξ*

³⁰ A. Rangavis, "Προς τας Ἑλληνίδας νεανίδας", inleiding op de vertaling van *Πατρικὴ συμβουλή προς την θυγατέρα μου*, van I. Kambes, Athene 1838.

³¹ Eleni S. Papadaki, "Ἡ ποίησις και ἡ γυνή", in *Ἐφημερίδα των κυριών*, 1892, p. 3.

³² Dit verschijnsel komt men natuurlijk niet alleen in Griekenland tegen; Emily Dickinson (1830-1886), om maar een van de meest bekende dichtersessen ter wereld te noemen, schreef haar gedichten op kleine papiertjes zonder dat ze die durfde te publiceren. Haar werk werd na haar dood ontdekt (zie het voorwoord in de vertaling van haar gedichten door K. Ioannou, *Emily Dickinson, ἡ ποιήτρια των ἐπόμενων ἐποχών*, Athene 1996).

³³ Over haar leven, zie Y. Papakostas, *Ἡ ογδοηκονταετηρίς της λογογράφου Ἀρσινόης Παπαδοπούλου (1853-1933): ο βίος και το ἔργον της*, Athene 1934.

Αθηνών εις Μασσαλίαν [*Van Athene naar Marseille*], geschreven in briefvorm, verdedigt zij de mening dat het onderwijs noodzakelijk is voor de vrouw, aangezien het haar helpt een betere huisvrouw te worden, en dat de Griekse vrouw een andere roeping heeft dan de Westeuropese vrouw. De vrouw is niet minder ten opzichte van de man, maar ze moet zich vooral bezighouden met haar huis en "de redder van de man en het licht in zijn leven" zijn³⁴. "De man laat zich gelden door zijn kracht, wij overwinnen door het hart," gelooft Arsinoï Papadopoulou. In een van zijn artikelen in de krant *Ἄστυ*, kort na het verschijnen van haar verhalenbundel, beveelt Xenό-poulos de *Ανθύλλια* aan bij alle jonge meisjes die de school hebben afgemaakt en aangename, maar ook nuttige lectuur nodig hebben³⁵. In totaal schreef Arsinoï Papadopoulou, in de *katharévousa* [geleerde schrijftaal], twaalf boeken, voornamelijk kinderboeken en theater, maar ook het historische werk *Ο δημιουργός του Ελληνικού Έθνους, ο Μ. Αλέξανδρος* [*De schepper van de Griekse natie, Alexander de Grote*] (Athene, z.j.).

De Egyptische **Maria P. Michanidou** (geb. omstreeks 1855) woonde aanvankelijk in Alexandrië en later in Piraeus; ze deed haar intrede in de Griekse letteren in 1874 met het theaterstuk *Ο Προδότης Ιερέυς* [*De Priester-Verrader*]³⁶; na haar eerste roman, *Η καρτερία του Παύλου* [*Paulus' volharding*], die in 1875 in Athene werd gepubliceerd, volgden nog vier toneelstukken³⁷ en een novelle getiteld *Η ωραία Οθωμανίς* [*De Ottomaanse schone*] (1888). S. Denisi, die het werk van

³⁴ *Παραμύθι της Πρωτομαγιάς* (1925), waarin de heldin, Miliá, "bij wijze van replek stelling neemt" tegen alles wat toen geschreven werd over de vrouw en haar emancipatie.

³⁵ "Het zijn uiterst pedagogische verhalen. Een verzorgde *katharévousa*, rustig en gelijkmatig, als een kunstmatig meer van een viskwekerij, een unieke sereniteit van stijl; het kwaad wordt bestraft en aan de kaak gesteld, zoals de deugd geprezen en bejubeld wordt, eenvoudige verhalen met als basis altijd de liefde voor de ouders en het vaderland, het bestaan van God en de onsterfelijkheid van de ziel. Ze zet de traditie van de schoolboeken voort. Goede kinderen zullen niets zien, niets te weten komen dat hen opstandig kan maken - wat God verhoede! -, dat hen diep kan ontroeren, dat hun ogen kan openen voor de waarheid en het leven, dat hen zover kan brengen dat ze anders gaan zien en denken! [...] Het boek verwoest noch schiept. Het houdt in stand en behoudt." (Gr. Xenόpoulos, *Το Ἄστυ*, 25 dec. 1895)

³⁶ Maria P. Michanidou, *Ο προδότης Ιερέυς, τραγωδία εις πέντε πράξεις*, Alexandrië 1874.

³⁷ Maria P. Michanidou, *Η έσχατη Ένδεια, δράμα απολήγον εις κωμωδίαν ή η ελληνική Αριστοκρατία και ο Βρυκόλακας*, Alexandrië 1879; *Νέα Εφεύρεσις Γάμου*, komedie in drie acten, Constantinopel 1881; *Ο ψευδοϊερέυς Ιουδαίος*, Athene 1886, dat een bewerking vormt van haar eerste theaterstuk, *Ο προδότης ιερέυς* (1874); *Η ανθρωποθυσία παρά τοις Ιουδαίοις*, Athene 1891.

Michanidou uit de vergetelheid haalde, beschouwt het derde toneelstuk, de komedie *Νέα Εφεύρεσις Γάμου* [*Huwelijk nieuwe stijl*] (1881), als "haar gaafste werk", waarmee "haar toneelschrijftalent zijn hoogtepunt zal bereiken [...]" en "[...] de waarachtig komische ader van de schrijfster [...] haar volledige uitdrukking vindt in een komedie uit één stuk"³⁸.

De onderwijzeres uit Constantinopel **Alexándra Papadopóulou** (1867-1906) is de eerste Griekse die zich met veel succes toelegde op het proza. In de bloemlezing *Ελληνικά Διηγήματα* [*Griekse verhalen*], de tot dan toe belangrijkste verhalenbundel, werd haar verhaal 'Υιός και κόρη' [Zoon en dochter]³⁹ opgenomen; zij was de enige vrouw in deze bloemlezing, wat een erkenning betekende van haar schrijverschap. Xenópoulos schreef vier recensies over haar werk, waarbij hij benadrukte dat Papadopoulou "gekneet was uit het deeg van de grote schrijvers"⁴⁰. Op 22-jarige leeftijd begon ze met de publicatie van haar werken; ondanks haar vroege dood - ze werd nog geen veertig - heeft ze meer dan 145 verhalen geschreven⁴¹. Allereerst werd door D.I. Kaloyerópoulos een aantal verhalen verzameld en uitgegeven⁴² en later vulde Y. Papakostas de lijst aan; deze had haar meeste werk ontdekt, dat hij, thematisch en ideologisch, in drie categorieën indeelt: a) de grootste categorie, die bestaat uit 'stedelijke zedenschilderingen', b) de verhalen met patriottische en historische thema's, en c) de mythologische en allegorische verhalen⁴³. De critici hielden zich bezig met Papadopoulou, wier werk grote weerklank vond in Athene. Zij bestempelden haar als "gedurfde geest", "uniek" prozaschrijfster, voorloopster van het maatschappelijke verhaal⁴⁴, in een

³⁸ Sofia Denisi, *Μαρία Π. Μηχανίδου, μια πρωτοπόρος της γυναικείας λογοτεχνίας μας*, in het programma van de eerste voorstelling van de komedie van Maria Michanidou *Νέα Εφεύρεσις Γάμου*, in Athene, op 9 november 1994, in het Volkstheater van Kallithea, door de groep Chorkó van Yorgos Galandis.

³⁹ G. Kasdoni, *Ελληνικά διηγήματα*, Athene 1896, pp. 519-528.

⁴⁰ G. Xenopoulos, "Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου", *Παναθήναια*, II (1905-1906), pp. 65-67.

⁴¹ In de jaren '80 werden werken van Alexandra Papadopoulou herdrukt: twee bundels met haar verhalen (*Διηγήματα*, uitg. Odysseas [met uitvoerige inleiding van Papakostas] en uitg. Stigmí [1987] en haar novelle *Η θεία Ευτυχία*, door boekhandel Estia [1988]).

⁴² *Διηγήματα*, uitg. Michaíl Zikakis, Athene 1929.

⁴³ Yannis Papakostas, *Η ζωή και το έργο της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου*, Athene 1980, p. 202.

⁴⁴ N. Vasiliadis, "Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου και η λαογραφία της Πόλεως", dagblad *Πρόδος* van Constantinopel, 4 juli 1906, nr. 449, p. 1, en A. Yalouri, "Αλεξάνδρα

periode waarin de zedenschildering overheerste, maar ook als de eerste vrouwelijke prozaschrijver die, zonder idiomatische elementen, in de dhimotiki schreef, die beschikte over "de durf om de vlag van de taalemancipatie te hijsen"⁴⁵. Vanwege deze durf kreeg ze echter ook veel aanvallen te verduren van conservatieven, die haar taal bestempelden als 'clownesk' en 'vulgariserend'⁴⁶.

Nadat ze in literaire kringen haar naam had gevestigd en kennis had gemaakt met belangrijke letterkundigen, kreeg ze aanbiedingen voor samenwerking van veel belangrijke (literaire en niet-literaire) publicaties uit die tijd, zoals de *Εικονογραφημένη Εστία*, het dagblad *Εστία*, de *Φιλολογική Ηχώ*, de *- Παναθήναια*, de *Εφημερίδα των Κυριών* en de *Πρόοδος* van Constantinopel, waarbij ze verschillende pseudoniemen gebruikte: 'Duivelinnetje' (Σατανίσκη), 'Byzantijnse' (Βυζαντίς), 'Constantinopelse' (Πολίτης), 'Sancho Panza', e.a.

Ondanks haar liberale ideeën en haar band met de feministes uit de kring van Parrèn, nam Papadopoulou nooit openlijk een positief standpunt in ten opzichte van de feministische beweging van haar tijd, iets wat geïrriteerde commentaren aan Parrèn ontlokte⁴⁷. Men moet evenwel niet vergeten dat Papadopoulou ongehuwd was en in een zeer conservatief milieu leefde, waar "zelfs het feit dat een vrouw in het openbaar schreef, in die tijd in Constantinopel, gold als een onvergeeflijke zonde"⁴⁸. Het vreemde in het geval van Papadopoulou, zoals Papakostas opmerkt, is dat ze, "terwijl men haar in Athene als anti-feministisch beschouwde, in Constantinopel wel in het feministische kamp werd ingedeeld, waardoor ze door beide kanten werd aangevallen"⁴⁹.

Παπαδοπούλου", in *Φιλολογική Πρωτοχρονιά*, Constantinopel 1932.

⁴⁵ J. Chasiotou, *Η γλώσσα του Έλληνα*, Constantinopel 1909, p. 343 e.v., en Kalloroï Parrèn, "Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου", I, in de *Εφημερίδα των κυριών* van 19 maart 1906, nr. 869, p. 2.

⁴⁶ Fotis D. Fotiadis, *Το γλωσσικό ζήτημα και η εκπαιδευτική μας αναγέννησις*, Athene 1902, pp. 127, 128, 139, 143 e.v.

⁴⁷ "[...] Mejjuffrouw Al. Papadopoulou wenst niet eens te hóren over de vrouwenkwestie. Waarom? Misschien omdat zij op een plaats woont, waar de harem regeert en de eunuchen hele kuddes vrouwen met het uiteinde van hun zweep eronder houden - zodat alleen al het idee van een nieuwe status haar angst aanjaagt. Haar geest is eraan gewend geraakt de vrouw te beschouwen als uitsluitend een huisdier en alleen bestemd voor de vereeuwiging van de soort...", in de *Εφημερίδα των κυριών*, nr. 458, 29 september 1896.

⁴⁸ Tatjana Stavrou, "Η φιλολογική Ηχώ (Η συντροφιά και η εποχή της)", *Νέα Εστία*, deel 44 (1948), p. 1489.

⁴⁹ Y. Papakostas, id., p. 118.

Xenopoulos was stellig de beste pleitbezorger van het werk van Alexandra Papadopoulou; hij beschouwde haar als "een geest vrij van vooroordelen, een uiterst scherp en waarlijk satanisch talent, met voortreffelijke opmerkingsgave en een uiterst gewaagde originaliteit"⁵⁰.

Ik heb al verwezen naar **Evjenía Zografou** (1878-1942?), journaliste, directrice van de *Ελληνική Επιθεώρηση* [*Griekse Revue*] en schrijfster van tal van toneelstukken en verhalen; de meeste daarvan zijn verzameld in drie boekdelen onder de titel *Διηγήματα* [*Verhalen*] (1896, 1898, 1900), terwijl er nog heel wat andere verspreid zijn over diverse literaire tijdschriften⁵¹.

Talrijke van haar studies en artikelen, van velerlei aard, werden gepubliceerd in de *Ακρόπολη*, *Εστία*, *Άστρ*, *Ατλαντίς* en *Εμπρός* en natuurlijk in de *Ελληνική Επιθεώρηση* (1907-1942)⁵², terwijl ze vanaf 1921 tot 1922 de directie van het militaire tijdschrift *Νίκη* op zich had genomen, in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Zografou werd in Náfplion geboren, maar haar familie verhuisde later naar Athene, waar Evjenía de Meisjesschool bezocht. Ze begon zich al vroeg bezig te houden met het schrijven niet alleen van verhalen, maar ook van toneelstukken⁵³, die herhaaldelijk met groot succes in Atheense theaters werden opgevoerd, waarbij de schrijfster op het toneel werd bejubeld.

⁵⁰ G. Xenópoulos, "Δύο γυναίκες συγγραφείς", in dagblad *Το Άστρ* van 25 december 1899, nr. 1832, waarin hij Arsinoï met Alexandra Papadopoulou vergelijkt: "Arsinoï schrijft over een welgevormde wereld, door engelen gemaakt, terwijl Alexandra opstond in de ziel brengt. [...] Mej. Papadopoulou heeft een unieke originaliteit, zij behoort tot onze weinige, zeer weinige schrijvers. Voor hen die de Kunst begrijpen en liefhebben, voor de geëmancipeerde lezers." En hij vervolgt met bewondering voor het originele gebruik van taal en stijl.

⁵¹ Mariëtta Ioannidou, "Ε. Ζωγράφου, μια λησμονημένη συγγραφέας", in *Διαβάζω*, deel 363, mei 1996, pp. 70-77.

⁵² Enkele artikelen van Zografou zijn gebundeld in een deel getiteld *Δημοσιεύματα*, Athene 1898.

⁵³ 1. *Η Μοναχή*, historisch drama in drie bedrijven, over de Byzantijnse tijd, dat in 1894 voor het eerst werd gespeeld door het toneelgezelschap van Evangelia Paraskevopoulou in theater 'Pikilië' op het Omonia-plein en in 1895 opnieuw werd gespeeld; 2. *Ο εξιλασμός*, maatschappelijk drama in drie bedrijven, première op 23 juli 1895 in theater 'Parádisos'; 3. *Η Κλεφτοπούλα*, historisch drama gesitueerd in 1821, première in theater 'Neápolis' op 16 september 1899; 4. *Όταν λείπει το χρήμα*, maatschappelijk drama in drie bedrijven, première in 1908 en opnieuw opgevoerd in het theater van Kyveli op 21 augustus 1912; 5. *Η Τζένη με το γέλιο της*, dat in het Engels werd vertaald; 6. *Το στοίχημα*, eenacter; en 7. nog een eenacter *Η άνοιξη*, die in het Frans en het Italiaans werd vertaald.

De pers uit die tijd gaf haar de bijnaam 'de Griekse George Sand' en bij de voorstellingen van haar werken stroomden de mensen toe om het "vreemde, nieuwe fenomeen" te zien, "een drama geschreven door een jong en mooi meisje"⁵⁴. De hoofdpersonen in haar verhalen zijn jonge, vooral Atheense vrouwen uit de stedelijke middenklasse, en de thema's: ongelukkige liefde, eenzaamheid, maatschappelijk onrecht, het wees zijn, de desastreuze gevolgen die kunnen voortkomen uit de instelling van de bruidsschat en een huwelijk dat niet op liefde gebaseerd is.

Net als Alexandra Papadopoulou, schrijft Zografou verhalen van maatschappelijke aard, zonder de patriottische geestdrift die kenmerkend is voor nogal wat verhalen van Papadopoulou, maar met een duidelijke neiging tot een (gematigde) feministische boodschap⁵⁵, vooral wat betreft de kwestie van de bruidsschat en de loonarbeid van de vrouw. De ervaring die ze had opgedaan met de 'arbeiders-reportages', die ze in 1898 schreef voor de krant *Ακρόπολη*, met als onderwerp de werkende vrouwen in fabrieken in Piraeus, lijkt ook haar prozawerk direct te hebben beïnvloed: in veel van haar verhalen benadert ze de 'vrouwenkwestie' in samenhang met de onmenselijke maatschappelijke structuur en verbindt zij ze met de arbeidersbeweging, iets wat we later ook zullen zien in de bekende werken van K. Chatzópoulos en K. Theotokis (*Πύργος του ακροπόταμου*, 1908 en *Η τιμή και το χρήμα*, 1912).

De enige roman van Evjenia Zografou, *Η Γκούραινα* (1904), bevat 712 pagina's en werd geschreven in een tijd dat het Griekse volk dringend een nieuwe aanwakkering van zijn nationaal bewustzijn nodig had, na de smadelijke nederlaag van 1897. In dit in vergetelheid geraakte werk wordt de heldin van de Akropolis naar voren gehaald, de echtgenote van Yannis Gouras, en de door de historici miskende bijdrage van de vrouwen in de Vrijheidsstrijd⁵⁶. Met alle kenmerken van

⁵⁴ Dagblad *Εστία*, 13 okt. 1894 en *Nea Efimeridha* van dezelfde datum: "Nieuw drama van een meisje, mejuffrouw Zografou, *Η Μοναχή*, werd gisteren opgevoerd in het theater 'Variété', door mw. Paraskevopoulou etc. (...) Het drama viel zeer in de smaak, er werd bij alle bedrijven geapplaudisseerd. (...) Bij het tweede bedrijf werd ook driemaal onder toejuichingen de dichteres mej. Zografou ten tonele geroepen, die met maagdelijke schroom de applaudisserende menigte begroette. In het laatste bedrijf werd zij opnieuw herhaaldelijk op het toneel uitgenodigd, toen haar ook een krans werd aangeboden, waarna het applaus helemaal onstuitbaar werd. Zo bewonderde eenieder het feit dat een juffrouw in haar eerste werk zoveel benijdenswaardig dichterlijk talent kon tonen. Bravo!"

⁵⁵ Met betrekking tot de verhalen van Alexandra Papadopoulou wordt vermeld dat zij een "neiging tot een verholde feministische verkondiging" aan de dag leggen: Michalis Peranthis, *Ελληνική πεζογραφία 1453 έως σήμερα*, deel 4, p. 481.

⁵⁶ Mariëtta Ioannidou, "Το πρώτο ιστορικό μυθιστόρημα γραμμένο από γυναίκα", in

de klassieke historische roman, met twee 'ingezette' liefdes- of avonturenverhalen, onderscheidt *Η Γκούραινα* zich van de vele werken die worden bestempeld als 'Griekse historische volksromans'⁵⁷ - hoewel het kennelijk eerst als feuilleton werd gepubliceerd (helaas heb ik tot nu toe niet weten te achterhalen waar) - dankzij de maatschappelijke en feministische thematiek die het bevat. Bovendien is het, voor zover ik weet, de eerste Griekse historische roman geschreven door een vrouw, als we het uitvoerige verhaal 'Ο Αλέξιος ή αι τελευταίαι ημέραι των Ψαρών' van Angeliki Palli buiten beschouwing laten (zie noot 16).

Ter afsluiting van dit overzicht van de vrouwenpublicaties en de belangrijkste vrouwelijke prozaschrijvers uit de 19e eeuw, moet ik nog twee omissies vermelden: ik heb niet gesproken over **Iouliia Dragoúmi** (1858-1937), aangezien zij bijna uitsluitend voor kinderen schreef, en de bekendste van alle vrouwelijke schrijfsters, **Pinelopi Delta** (1872-1941). Delta is de enige die het geluk had in alle Griekse literatuurgeschiedenissen genoemd te worden en altijd al opgenomen te zijn in de leesboeken op school, vaak als enig voorbeeld van 'vrouwelijke literatuur', met als gevolg dat haar naam bij iedereen bekend is en dat er althans fragmenten van haar werk gelezen worden. Bovendien deed zij haar intrede in de letteren in 1909 en, zoals Sachinis schrijft, haar meeste werken "hadden in hoofdzaak geen literaire intentie (bv. *Για την πατρίδα* [Voor het vaderland] (1909) en *Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου* [In de tijd van de Bulgarendoder] (1911), die vooral een nationaal en pedagogisch karakter hadden)"⁵⁸.

Wat betreft de geleerde vrouw uit Korfoe, Irini Dendrinoú (1879-1974), haar *Sonnetten*, haar verhalen en haar novelle *Εξαγνισμός* [Loutering] (1923) werden alle gepubliceerd aan het begin van de 20e eeuw en hetzelfde geldt natuurlijk ook voor het werk van Galátia Kazantzaki (1881-1962), die haar literaire productie in 1906 begon met zedenschetsen uit het leven op Kreta, terwijl haar eerste roman, *Ridi Pagliacio*, in 1909 verscheen.

Mariëtta IOANNIDOU
vertaling: Nicole van Wees

Νέα Εστία, 1628, 1 mei 1995, pp. 602-607.

⁵⁷ Deze term wordt gebruikt door Apóstolos Dourvaris in zijn boek *Αριστείδης Ν. Κυριακός και το λαϊκό ανάγνωσμα*, Athene 1992, p. 44.

⁵⁸ A. Sachinis, *Το νεοελληνικό μυθιστόρημα*, Athene 1980 (5e uitgave), p. 10.